

Tarih Okulu Dergisi (TOD)	Journal of History School (JOHS)
(2026), 19(83), 3778-3808	
Özgünlük kontrolü	Authenticity process
	
http://dx.doi.org/10.29228/joh.86741	
Makale türü: Araştırma makalesi	Article type: Research article
Geliş tarihi 05.08.2025	Submitted date
Kabul tarihi 20.04.2026	Accepted date
Elektronik yayın tarihi 02.10.2026	Online publishing date
Atıf Bilgisi / Reference Information	
Dumanlı Kadızade, E. & Karaz, E. (2026). Türkçe Eğitiminde Tekinsiz Tür İnceleme Teorisi “Pan’ın Labirenti”. <i>Journal of History School</i> , 83, 3778-3808.	

TÜRKÇE EĞİTİMİNDE TEKİNSİZ TÜR İNCELEME TEORİSİ “PAN’IN LABİRENTİ”¹

Esma DUMANLI KADIZADE² & Ece KARAZ³

Öz

Edebi metinler, kendi içerisinde çeşitli türlere ayrılmaktadır. Bu türlerden biri de tekinsiz türdür. Tekinsiz; bireyi huzursuz eden, bireyin kaygılanmasına ve korkmasına sebep olan, güvenemediği ve uğursuz olduğunu düşündüğü unsurların bütünüdür. Tekinsiz tür ise bu unsurları içerisinde barındıran kurgusal metinlerdir. Tekinsiz türe ait olan metinler, okuyucuda rahatsız edici bir etki yaratır. Okuyucu; metni okurken ürperir, korkar ve iğrençlik hissine kapılır. Ölü bedenler, ölümlerin canlanması, sıkışma ve içinden çıkılmazlık hissi, karanlık ve sessizlik, küf kokusu, uğursuz varlıklar, nazar ve batıl inançlar, kişilerin ya da mekânın belirsizliği, güvenli ortamdan güvensiz ortama geçme gibi durumlar okuyucuda tekinsiz etki bırakır. Çalışma kapsamında Guillermo del Toro ve Cornelia Funke’nin birlikte kaleme aldığı “Pan’ın Labirenti” adlı roman, tekinsizlik unsurları bakımından zengin bir içeriğe sahip olması ve çocuk ve gençlik edebiyatındaki karanlık fantastik anlatıyı temsil etmesi nedeniyle ölçüt örnekleme yoluyla seçilmiş ve tekinsiz tür özellikleri bakımından incelenmiştir. Kuramsal çerçeveye dayalı tümdengelsel içerik analizinin kullanıldığı bu çalışmada Kutlu ve Dumanlı Kadızade (2025) tarafından önerilen tekinsiz tür inceleme modelinden yararlanılmıştır. Model kapsamında kişilerden kaynaklanan tekinsizlik kodları şunlardır: tekrar olgusu, ikilik-ikizlik olgusu, kastrasyon kompleksi, kişilerdeki belirsizlik, kişilerden kaynaklanan

¹Makale yazımı yazar etki oranı: 1.yazar: %50, 2. yazar: %50.

²Prof. Dr., Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, esmadumanlikadizade@gmail.com, Orcid: 0000-0002-6882-6234

³Doktora Öğrencisi, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, ecekaraz@outlook.com, Orcid: 0009-0000-6840-6611.

Türkçe Eğitiminde Tekinsiz Tür İnceleme Teorisi “Pan’ın Labirenti”

düşünsel her şeye gücü yetme, kişilerden kaynaklanan canlı cansız ayrımı ve ölüme olan inanç ve rüya olgusu. Mekânı tekinsiz kılan kodlar ise: sessizlik, karanlık ve ıssızlık, iğrençlik ve küf kokusu, sıkışma ve labirent, mekânsal belirsizlik, mekânı tekinsiz kılan düşünsel her şeye gücü yetme, mekânı tekinsiz kılan canlı cansız ayrımı ve ölüme karşı olan inanç ve rahim düşlemi’dir. Çalışma sonucunda incelenen eserde kişilerden kaynaklanan tekinsizlik kodlarından rüya dışında bütün kodların yer aldığı, mekânı tekinsiz kılan kodlardan ise hepsinin yer aldığı tespit edilmiştir. Romanda tekinsiz etki yaratan toplam 32 kodlama belirlenmiş; bulgular Türkçe eğitiminde metin seçimi, okuma eğitimi, edebî tür farkındalığı ve duygu eğitimi açısından tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tekinsizlik, Tekinsiz Tür, Pan’ın Labirenti, Çocuk Edebiyatı, Korku Edebiyatı, Türkçe Eğitimi.

The Uncanny Genre Analysis Theory in Turkish Education: The Example of ‘Pan’s Labyrinth’

Abstract

Literary texts are categorized into various genres, one of which is the uncanny genre, which unsettles the individual, evokes anxiety and fear, and creates a sense of insecurity and ominousness. Uncanny texts create a disturbing effect on the reader through elements such as dead bodies, the reanimation of the dead, entrapment and inescapability, darkness and silence, ominous entities, the evil eye and superstitions, ambiguity of people or settings, and transitions from a safe environment to an unsafe one. Within the scope of this study, the novel *Pan's Labyrinth: The Labyrinth of the Faun*, co-written by Guillermo del Toro and Cornelia Funke, was selected through criterion sampling for its richness in uncanny elements and its representation of dark fantasy in children's and young adult literature, and was analyzed in terms of uncanny codes. The study employs theory-driven deductive content analysis based on the uncanny genre analysis model recently proposed by Kutlu and Dumanlı Kadızade (2025). Within this model, the uncanny codes related to people include the recurrence phenomenon, duality and twinning, the castration complex, ambiguity in people, omnipotence derived from thought, the distinction between the animate and inanimate, belief in death, and the dream phenomenon. The codes that render a setting unsettling include silence, darkness and desolation, disgust and the smell of mold, entrapment and labyrinths, spatial ambiguity, intellectual omnipotence in the space, the animate/inanimate distinction within the setting, belief in death, and the womb fantasy. Findings reveal that all uncanny codes related to people were identified except for the dream phenomenon, while all codes associated with the setting were identified. In total, 32 codings creating an uncanny effect were identified in the novel, and the findings are discussed in terms of text selection, reading instruction, literary genre awareness, and emotional education in Turkish language teaching.

Keywords: Uncanny, Uncanny Genre, Pan's Labyrinth, Children's Literature, Horror Literature, Turkish Education.

GİRİŞ

Tekinsiz (Uncanny) kavramı, ilk defa Alman filozof Friedrich Schelling tarafından kullanılmıştır. Schelling'e göre tekinsiz; gizli ve saklı tutulması gereken ancak bir şekilde görünür hale gelmiş her şeyin adıdır (Freud, 2019). Bu tanıma göre gizli kalması gerekenin açığa çıkması ile birlikte korku ve kaygının da beraberinde geldiği söylenebilir.

Jentsch (2019), “Tekinsizliğin Psikolojisi” adlı eserinde tekinsizlik kavramının “ev benzeri huzurlu bir yerde bulunmayan bir kimsenin başına gelen ‘tekinsiz’ bir şeyleri ifade etmek için” türetildiğini belirtir. Tekinsiz şeyler bütünüyle yabancı olan ya da yabancı görünen şeylerdir. Tekinsizin kaynağını varlığın canlılığından ve nesnenin cansızlığından şüphe edilmesi ve bu şüphenin kişiyi rahatsız edici bir hisse dönüştürmesiyle açıklar (2019, s. 18-19). Şüphenin kaynağına ulaşılan kadar korku ve tedirginlik hissi devam eder.

Freud'un tekrar ele aldığı ve geliştirdiği tekinsizlik kavramı, aslında Jentsch'in Tekinsizliğin Psikolojisi adlı eserine dayanmaktadır (Külahlıoğlu, 2019). Freud, tekinsizlik kavramını, korkuya yol açan şeylerin eski zamanlardan tanıdık ve yabancı olmayan bir şeye dayanan bir tür olduğunu açıklamıştır (Freud, 1955, s. 220). 1919'da yayınlanan “Tekinsiz” adlı makalesinde tekinsizlik kavramını, cinsel dürtüler, ölümle ilgili arzular ve Oedipus kompleksi gibi karmaşık ve gizli güçlerle ilişkilendirir (Vidler, 2000, s. 146).

Freud'un tekinsiz kavramından yola çıkarak Kutlu ve Dumanlı Kadızade (2025) “tekinsiz tür inceleme teorisi” adıyla yeni bir çözümleme modeli önermiştir. Bu model, tekinsiz tür özelliklerine sahip eserlerin nasıl incelenebileceği hususunda alana bir yol haritası sunmayı amaçlamaktadır. Ancak model yakın tarihte önerildiğinden henüz yerleşik bir tür kuramı niteliği kazanmamıştır; farklı eserler ve araştırmacılar tarafından sınanmaya ihtiyaç duymaktadır. Bu çalışmada da model, bir roman üzerinde uygulanarak işlevselliği örneklenmektedir. Model kapsamında tekinsiz tür kodları iki ana başlık altında toplanmıştır: Kişilerden Kaynaklanan Tekinsizlik Kodları ve Mekânı Tekinsiz Kılan Kodlar. Ayrıca çalışma kapsamında Tekinsiz Etkiyi Zayıflatan Kodlar da belirlenmiştir.

Kişilerden Kaynaklanan Tekinsizlik Kodları; Tekrar Olgusu, İkilik-İkizlik Olgusu, Kastrasyon Kompleksi, Kişilerdeki Belirsizlik, Kişilerden Kaynaklanan Düşünsel Her Şeye Gücü Yetme, Kişilerden Kaynaklanan Canlı Cansız Ayrımı ve Ölüme Olan İnanç ve Rüya Olgusu'dur.

Tekrar Olgusu’nda, tekrarın çaresizlik hissi oluşturmaları beklenir. Freud’a göre “tekinsizlik hissinin kaynaklarından biri istemsiz tekrardır” (Suner, 2005, s. 183). Tekrarlar içgüdüsel olarak gerçekleşir. Kahramanda çaresizlik hissi ve içinden çıkamayacağı düşüncesi yaratır.

İkilik-İkizlik Olgusu, “İnsanın bu öteki beni, ya kendisinin olmak istediği kişidir ya da kişinin genellikle kötü olarak nitelendirilen yönündeki gücün dışlaştırılmasıdır” (Ertem, 2013, s. 282). Kişinin kendi kötü yönü ile karşılaşması kişide huzursuzluk yaratır ve tekinsiz etki oluşturur. Kişinin aynada yansımaları görmesi, çift kişilikli olma, benlik çatışması ve ruh ile beden ayrılması da ikilik-ikizlik olgusunun örneklerindendir.

Kastrasyon Kompleksi, erkeklerde hadım edilme endişesi biçiminde görülürken kızlarda organ eksikliği biçiminde görülebilir. Ayrıca bu kod kapsamında “Küçük erkek çocuk annesine âşık olur ve babasını öldürmek ister veya küçük kız babasına âşık olur ve annesini öldürmek ister. İlkine çoğunlukla Oidipus kompleksi ve ikincisine de Elektra kompleksi denir” (Craib, 2011, s. 95). Oedipus ve Elektra kompleksleri de bu kod içerisinde değerlendirilir. Kastrasyon Kompleksi’nin bir başka biçimi ise organ kaybıdır. Kız çocuklarının genellikle gözlerini kaybetmeleri biçiminde görülmektedir.

Kişilerdeki Belirsizlik kodunda, okurun neyin gerçek neyin hayal olduğunun farkına varmaması; anlatılanların rüya ya da hayal olması ya da korkunç olayların tamamen gerçek olduğunun öğrenilmesi yer alır. Freud’un zihinsel belirsizlik teorisine göre eserin sonunda her belirsizlik çözüme kavuşsa dahi tekinsiz etki devam edebilir (Freud, 2019, s. 47).

Kişilerden Kaynaklanan Düşünsel Her Şeye Gücü Yetme kodunda; benzer tesadüfler, nazar değmesi (batıl inanç), soyaçekim, animistik düşünce, tutulan dileğin büyütlü bir biçimde gerçekleşmesi, lanetlenme, kırılan aynanın psikolojik yansıması ve arketip ile gelen özellikler yer alır.

Kişilerden Kaynaklanan Canlı Cansız Ayrımı ve Ölüme Olan İnanç kodunda; canlı/cansız ayrımının yapılamaması, canlanma, ölüm ve ölümlerin dirilmesi, kişinin öleceğini düşünmesi ya da kendi ölümünün farkına varmaması yer almaktadır. Çünkü “Canlı ile cansızın karıştırılması, ölünün dirilmesi veya bir nesnenin canlanma düşüncesi sınır ihlali olarak tekinsiz bir etki meydana getirmektedir” (Freud, 1999, s. 339).

Rüya Olgusu’nda iki türlü rüya vardır: Dehşet Verici Rüya ve Haber Verici Rüya. Dehşet Verici Rüya, bastırılmış olan dürtülerin kendini rüya ile göstermesi sonucunda oluşur. Bu rüya türü, Freud ile desteklenmektedir. Freud, rüyaların bastırılmış dürtülerin bir yansıması olduğunu söylemektedir. Haber Verici Rüya

ise kahramana geçmişten ve gelecekten haber vermeyi kapsar. Ayrıca kahraman yeteneklerini rüya sayesinde öğrenebilir. Bu rüya türü ise Jung ile desteklenmektedir. Jung, rüyaların kehanetleri ve gelecekle ilgili bilgilerin aktarılması olduğunu söyler (Fordham, 1983, s. 144-145). Dolayısıyla kolektif bilinçdışı ile gelen arketipler de rüyalar aracılığıyla aktarılabilir.

Mekânı Tekinsiz Kılan Kodlar; Sessizlik, Karanlık ve Issızlık, İğrençlik ve Küf Kokusu, Sıkışma ve Labirent, Mekânsal Belirsizlik, Mekânı Tekinsiz Kılan Düşünsel Her Şeye Gücü Yetme, Mekânı Tekinsiz Kılan Canlı Cansız Ayrımı ve Ölüme Karşı Olan İnanç ve Rahim Düşlemi'dir.

Sessizlik, Karanlık ve Issızlık; kahramanda bilinmezlik nedeni ile endişe uyandıran fiziksel unsurlar olması sebebiyle tekinsiz etki yaratmaktadır. Sessizlik, Karanlık ve Issızlık kodunda kapalı mekânların açık mekânlardan daha fazla olduğu görülür. Bu mekânlarda üç unsur beraber kullanılabileceği gibi ayrı ayrı da kullanılabilir. Konak, geçit, oda, ses gelen duvarlar, mezarlık, çiftlik gibi yerleri kapsar.

İğrençlik ve Küf Kokusu kodunda, iğrenç varlıkların mekânı tekinsiz kılması ya da mekânda bulunan iğrençliğin tekinsiz etki oluşturmaları söz konusudur. Ölü beden kokusu, küflenmiş şeylerin kokusu, ev kokusu vb. kokuları ve mezarlık ile terk edilmiş yerleri kapsar.

Lewald'a (1962) göre labirent kelimesi öncelikle düzensizlik, çok boyutluluk ve bilinmeyen unsurlardan oluşan irrasyonel bir evren anlayışını ifade eder. Labirentler, içinden çıkılmazlık hissi, kaygı ve korku uyandırır. Sadece fiziksel değil aynı zamanda zihinsel olarak da kapana kısılmış hissi yaratır. Bu nedenle Sıkışma ve Labirent kodu içinden çıkılmazlık hissini içerisinde barındıran ve doğrudan güvensiz olan mekânları kapsar. Duvar, kuyu, tünel, geçit gibi alanlar bu kod kapsamında değerlendirilen tekinsiz mekânlardır.

Mekânsal Belirsizlik, mekânın gitgide gerçekliğini yitirmesidir. Büyü, lanet, esrarengiz güçler sebebiyle mekânda meydana gelen beklenmedik değişimler mekânı tekinsizleştirir. Bu durum kahraman üzerinde tehlikeli ve stres verici bir etki bırakır.

Mekânı Tekinsiz Kılan Düşünsel Her Şeye Gücü Yetme kodunda uğursuz ve lanetli kabul edilen nesne ya da varlıkların mekânda bulunması o mekânı tekinsizleştirir. Kara kedi, yarasa, kuzgun, baykuş gibi uğursuz kabul edilen hayvanlar; 13, 66 gibi uğursuz kabul edilen sayılar; ters çevrilmiş pentagram, ters çevrilmiş haç gibi semboller; merdiven, ayna, kapı gibi nesnelerden yararlanılarak mekân tekinsiz kılır.

Mekânı Tekinsiz Kılan Canlı Cansız Ayrımı ve Ölüme Karşı Olan İnanç kodunda ölümlerin bulunduğu, ölümlerin canlandığı, hayalet ve ruhların bulunduğu mekânlar yer alır. Çünkü Freud’a (2019) göre, tekinsizlik olgusunun en yoğun şekilde hissedildiği anlar, ölümle ya da ölü bedenlerle karşılaşıldığı durumlardır.

Freud (2019), bazı kişilere göre diri diri gömülmenin en tekinsiz olay olduğunu söyler. Bu durum anne rahminin bir yansıması niteliğindedir. Rahim Düşlemi kodunda, başta güvenli bir mekân iken sonradan güvensizleşen ve tekinsiz bir etki oluşturan mekânlar yer alır. Anne rahminin güvenli ortamı, yetişkinlikte tekinsiz bir hisse neden olan mekân olarak görülebilir. Örneğin dar koridorlar ve kapalı dolaplar güvenli bir mekândan güvensiz bir mekâna geçilmesine neden olabilir.

Tekinsiz Etkiyi Zayıflatan Kodlar iki ana başlık altında ele alınmıştır: Komik ve Rüya. Komik durumlar, oluşturulan tekinsiz ortamı ve etkiyi bozar. Üç farklı biçimde görülür: Üstünlük kuramı ve gülünç, uyumsuzluk kuramı ve gülünç, rahatlama kuramı ve gülünç. Bu üç kuram çerçevesinde görülen gülünç tekinsiz etkinin zayıflamasına sebep olur.

Kurgusal metinlerde tekinsiz etki oluşturan iki tür rüya vardır: Haber verici ve dehşet verici rüya. Eğer görülen rüya bu iki türden birini içermiyorsa, karakter uyandığında tekinsiz etki son bulur. Görülen rüyanın gerçek ile bir bağlantısının olmaması tekinsiz etkiyi zayıflatır.

Çocuk edebiyatı, “...dil gelişimlerine ve anlama düzeylerine uygun, gereksinimlerini de önceleyen bir yaklaşımla, çocuklara yaşam ve insan gerçekliğini sanatsal nitelikli dilsel ve görsel iletilerle sunan, onların duygu ve düşünce dünyalarında etkilenimler uyandıran yapıtların genel adıdır...” (Sever, 2000, s. 41). Çocuk edebiyatı, Türkçe eğitiminin temel alanlarından biri olarak öğrencilerin dilsel ve bilişsel becerilerinin gelişmesinde ve okuma kültürü kazandırılmasında oldukça önemlidir. Çocuk edebiyatında çeşitli türlerin yer alması, Türkçe eğitiminin özel amaçlarından biri olan kitap okuma zevkinin oluşmasında oldukça önemlidir (Temizyürek, 2003). Ancak ülkemizde tekinsiz tür ile ilgili bazı hususlar türün gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu hususlar, ebeveyn ve öğretmenlerin bu tür metinlere erişimi sınırlandırması, türün nitelikli görülmemesi ve baskın çocuk imgesiyle türün uyuşmaması gibi nedenlerle açıklamaktadır. (İskender, 2016) Ancak son yıllarda değişen pedagojik algılar ve bu türde verilen eserlerin artması algıları değiştirmiştir. Korku, çocukların uzak tutulmaması gereken bir duygu haline gelmiştir (Kutlu ve Dumanlı Kadızade, 2025). Çünkü çocuklara yönelik tekinsiz edebiyatın asıl amacı onları ürkütmek değil, kendi duygularını fark etmelerine ve bu duygularla baş etmeyi öğrenmelerine yardımcı olmaktır. Böylece çocuk, olumsuz duygu ve

düşüncelerini kontrol etmeyi öğrenerek psikolojik açıdan rahatlama ve güçlenme imkânı bulur (Şen vd., 2026). Ayrıca tekinsiz tür, çocuklarda farklı duyguların harekete geçmesini sağlarken aynı zamanda hayal güçlerini de geliştirir.

Tekinsiz ve korku unsurları içeren metinlerin Türkçe eğitimi açısından önemi dört boyutta ele alınabilir. Birincisi metin seçimidir: Öğretmenlerin sınıfta ya da serbest okuma listelerinde yer verecekleri metinlerde korku ve tekinsizlik unsurlarının türünü, sıklığını ve yoğunluğunu önceden belirleyebilmeleri, metnin öğrencilerin yaşına ve duygusal gelişimine uygunluğunu değerlendirmelerini kolaylaştırır. İkincisi okuma eğitimidir: Tekinsiz metinler; mekân betimlemeleri, tekrarlar, ikilikler ve semboller gibi ipuçlarını izleyerek yakın okuma yapmaya ve yorumları metinden kanıtlarla desteklemeye elverişlidir. Üçüncüsü edebi tür farkındalığıdır: Masal, fantastik, korku ve tekinsiz tür arasındaki benzerlik ve farklılıkların örnek metinler üzerinden tartışılması öğrencilerin türlere ilişkin farkındalığını geliştirebilir. Dördüncüsü duygu eğitimidir: Metinlerin uyandırdığı korku, kaygı ve iğrenme gibi duyguların güvenli bir ortamda adlandırılması ve tartışılması öğrencilerin duygularını tanımlarına ve düzenlemelerine katkı sunabilir. Bu nedenle tekinsiz metinlerin hangi unsurlarla tekinsiz etki ürettiğini sistematik biçimde gösteren çözümlemeler Türkçe eğitimi alanı için de işlevsel bilgiler sunmaktadır.

Çalışmada incelenen “Pan’ın Labirenti” adlı roman, Guillermo del Toro’nun yazıp yönettiği 2006 yapımı “El laberinto del fauno” (Pan’ın Labirenti) filminin öyküsünden hareketle del Toro ve Alman çocuk ve gençlik edebiyatı yazarı Cornelia Funke tarafından ortak olarak romanlaştırılmıştır. Eser özgün dilinde 2019 yılında “Pan’s Labyrinth: The Labyrinth of the Faun” adıyla yayımlanmıştır. Bu çalışmada romanın Aslı Dağlı çevirisiyle Epsilon Yayınevi tarafından 2024 yılında yayımlanan Türkçe baskısı (del Toro ve Funke, 2024) esas alınmıştır. Çalışmanın inceleme nesnesi film değil, romanın yazılı metnidir; filme yapılan göndermeler yalnızca eserin oluşum bağlamını açıklamak amacıyla verilmiştir. Genellikle Alman J.K. Rowling olarak anılan Cornelia Funke, Hamburg Üniversitesi’nde eğitim alarak pedagoğ olmuştur. “Mürekkep Dünya (Inkworld) Serisi” ile üne kavuşmuştur. Yazar uzunca bir süre New York Times Çok Satanlar Listesinde yer almıştır. Eserleri 2008’den bu yana 37 farklı dile çevrilmiştir. Ayrıca Funke, 2005 yılında Times tarafından dünyanın en etkili 100 kişisinden biri olarak seçilmiştir.

Del Toro ve Funke, “Pan’ın Labirenti” adlı romanda İspanya İç Savaşı’nın ardından, 1944 yılında geçen olayları anlatmaktadır. 13 yaşındaki Ofelia, hamile annesi Carmen ile birlikte üvey babası Yüzbaşı Vidal’in yanına taşınır. Burada bir labirent bulur ve Yeraltı Dünyası’ndan gelen Satir ile karşılaşır. Satir ona

Yeraltı Dünyası’ndan geldiğini ve kızın orada bir prenses olduğunu söyler. Prenses Moana (Ofelia) bir gün dünyaya gelmiştir ve güneş prensesin hafızasını silmiştir. Bu nedenle de Prenses Moana ölümlü olmuştur. Ofelia’nın ölümlü olmadığını kanıtlaması için Satir’in verdiği üç zorlu görevi tamamlaması gerekmektedir. Bu görevleri sırasında bir yandan da annesinin hastalığı ve Yüzbaşı Vidal’in acımasızlıkları ile mücadele etmek zorundadır. Eserin sonunda Ofelia, Yüzbaşı Vidal tarafından öldürülür. Reel dünyada ölmüştür ancak Yeraltı Dünyası’nda hayatı yeni başlamaktadır.

“Pan’ın Labirenti” adlı eserinde ana karakter üzerinden kahraman, gölge ve persona arketipleri görülmektedir. “Jung temelde arketipleri tüm insanlığa has ortak davranış özelliklerini ve tipik deneyimleri başlatma, kontrol etme ve yönlendirme kapasitesine sahip doğal nöropsişik merkezler olarak görmüştür” (Stevens, 1999, s. 49). Arketipler, kolektif bilinçdışı olarak insan zihninde bulunan; ortak semboller, nesneler, imge ve motiflerdir.

Merkezi arketiplerden biri olan Kahraman arketipi, kişinin dünyadaki yerini ve kendini keşfetme sürecini simgeler. Jung’a göre; mitolojilerde ataların savaştığı ejderhalar ve diğer canavarlar, aslında insanın kendi içsel çatışmalarını ve benliğiyle mücadelesini simgelemektedir. Kahramanların efsanevi yolculukları ise, insanın kendi iç dünyasına yaptığı keşif ve dönüşüm yolculuğunun bir yansımasıdır (Tokyay, 2011). Kahramanın karşılaştığı zorluklar, aslında bireyin bilinçdışı ile yüzleşmesidir. Birey bu yüzleşme ile farkındalık seviyesine ulaşır.

Satir tarafından Ofelia’ya verilen görevler, onun değişim yaşamasına sebep olur. Ofelia’nın ilk görevi dev bir karakurbağasının altında bulunan anahtarı almaktır. Karakurbağası, bir incir ağacının köklerini kendine yuva yapmıştır. Yuvası ağacı öldürmektedir. Ofelia, bu görevinde korkularını anlar ve onlarla yüzleşmek için ilk adımı atmış olur.

Ofelia ikinci görevinde Solgun Adam (Çocuk Yiyen) ile karşı karşıya gelir. Bu görevinde “yemek yememe” kuralı vardır ancak Ofelia bu kuralı çiğner. Kendi içsel dürtülerine yenik düşer. Ancak akli ve kararlılığı sayesinde Solgun Adam’dan kurtulur.

Ofelia son görevinde fedakârlık yapmalıdır. Başka bir masumu öldürmek yerine kendini feda etmeyi seçer. Jung’a göre kahraman arketipi derin bir dönüşüm ile sonuçlanır (Jung, 2023). Ofelia’nın kendini feda etmeyi seçmesi kahramanlık eylemlerinin ve dönüşümünün zirve noktasıdır. Bu süreç Ofelia’nın içsel çatışmalarını, kendini keşfetme sürecini ve kendi ile olan mücadelesini simgeler.

Kahraman arketipinin Tekrar Olgusu ile örtüştüğü söylenebilir. Ofelia kendisini keşfedene kadar süreç farklı biçimlerde tekrarlar. Bu durum Tekrar Olgusu ile açıklanır.

Gölge arketipi, kişilerin karanlık taraflarını ve bastırılmış duygularını, dürtülerini, tehditkâr arzularını temsil etmektedir. Gölge arketipi bir nevi bastırılmış kişiliği simgeler. Bu arketipte öfke, korku, şüphe gibi düşmanca tavırlara neden olan duygular bulunmaktadır. Bu arketip çoğunlukla başkalarına yansıtılarak dışsallaştırılır. İnsanlar, çevrelerindeki kişilere yönelttikleri eleştirilerde (örneğin açgözlülük, saygısızlık gibi) aslında kendi bilinçdışında bastırdıkları özelliklerini farkında olmadan ifade ederler. Başkalarına yönelik bu tür eleştiriler, kişinin kendi içindeki bu niteliklerle yüzleşmekten kaçındığını gösterebilir (Talianova, 2015). Bu bağlamda Ofelia ve üvey babası Yüzbaşı Vidal arasındaki ilişki, gölge arketipinin farklı dışavurumlarını temsil eder. Bu ilişki ile Ofelia kendi gölgesini tanır.

Yüzbaşı Vidal; katı, güç tutkunu, kontrol saplantılı, şiddete eğilimli ve otoriter bir adamdır. Ofelia ise Vidal'in tam zıttı, hayalperest, masal dünyasında yaşayan ve saf bir çocuktur. Ofelia, eserin ilk sayfalarından itibaren Yüzbaşı Vidal'i "kurt" olarak tanımlamaktadır. "Ofelia ona Kurt diyor ve onu aklına bile getirmek istemiyordu" (del Toro ve Funke, 2024, s. 12). Gölge arketipinin temelinde de "düşman" "yırtıcı hayvan" ve "yabancı" gibi temel arketipler yatar (Jung, 2009, s. 128). Ofelia, üvey babasını hem düşman gibi görmesi hem de yırtıcı bir hayvan olan kurt ile tanımlamasıyla gölge arketipini net bir biçimde ortaya koyar. Eser boyunca Ofelia ve Yüzbaşı Vidal arasındaki çatışma, psikolojik bir sürecin dışsallaştırılmasıdır. Yüzbaşı Vidal, sadece düşman bir üvey baba konumunda değil; Ofelia'nın kendi içsel çatışmalarını, bastırılmış arzu ve korkularının yansımasıdır (Öztürk, 2024). Ofelia, eserin sonuna kadar Yüzbaşı Vidal'e, dolayısıyla kendi gölgesine direnir. Sonunda kendini keşfeder. Yüzbaşı Vidal ise başından beri kendi gölgesine teslim olmuş durumdadır. Sonunda duygusal bir biçimde ölür çünkü "Gölgesi tarafından ele geçirilen bir insan daima kendi ışığını keser ve kendi tuzağına düşer. Eline geçen her fırsatta başkaları üzerinden olumsuz bir izlenim bırakmayı tercih eder. Çoğunlukla şanssız kişi konumundadır, çünkü kendi düzeyinin altında yaşar, olsa olsa kendine iyi gelmeyen şeylere ulaşabilir" (Jung, 2009, s. 56).

Gölge arketipinin İkilik-İkizlik Olgusu ile örtüştüğü söylenebilir. Kötülüğü temsil eden Yüzbaşı Vidal ve iyiliği temsil eden Ofelia İkilik-İkizlik Olgusu içerisinde değerlendirilir.

Persona arketipi, bir çeşit maskedir. "Biraz abartmak pahasına da olsa, personanın insanın gerçekte olduğu şey değil, başkalarının ve kendisinin

olduğunu düşündüğü şey olduğu söylenebilir” (Jung, 2009, s. 55). Persona arketipinin çoğunlukla kıyafet değişimi ile temsil edildiği görülür. Ofelia’nın annesi Carmen, Ofelia için orman kadar yeşil bir elbise dikmiştir. Carmen, elbiseyi verdiğinde “Prenseslere benzeyeceksin!” diye seslenir (del Toro ve Funke, 2024, s. 71). O an, Ofelia’nın prenses olduğuna inanmaya başladığı andır. “Bir prenses, diye fısıldadı. Yansımasına baktı. Gülümsedi” (del Toro ve Funke, 2024, s. 72). Ofelia artık inancı doğrultusunda mücadele edecektir. Normal şartlarda bireyin personası ile bütünleşmesi tehlikelidir ve benliğini yitirmesine sebep olabilir (Jung, 2009). Ancak Ofelia’yı bu noktada tipik Persona arketipinden ayıran unsur ireel dünyada gerçekten prenses olmasıdır.

Persona arketipinin Kişilerdeki Belirsizlik ve İkilik-İkizlik kodları ile örtüştüğü söylenebilir. Eser boyunca Ofelia’nın gerçekten prenses olup olmadığı sorusu belirsizlik yaratır. Bu durum Kişilerdeki Belirsizlik kodu ile açıklanmaktadır. İkilik-İkizlik Olgusu’nda ise Ofelia’nın iki farklı dünyada iki farklı kimliği olması yer almaktadır.

Ofelia, annesi Carmen ve öz babası arasında olan ilişkiye ise Freud’un psikanalitik kuramı açısından bakmak mümkündür. Freud’un psikanalitik kuramına göre fallik dönemde çocuklar ve ebeveynler arasında çatışma ortaya çıkar. Bu karmaşaya Oidipal Çatışma (Kompleksi) denir. Çocuk, karşı cins ebeveynine bağlanırken hem cinsi olan ebeveynini rakip olarak görür. Kız çocuğun babaya sevgi, anneye öfke beslemesi ise Elektra Kompleksi olarak bilinir. Ofelia’nın annesine öfke beslediğine dair doğrudan bir söylem bulunmamaktadır ancak öz babasına duyduğu sevgi eser boyunca okuyucuya hissettirililmektedir. Satir’in verdiği görevleri yerine getirmek istemesinin prenses olmaktan daha çok babasının yanına dönmek istemesi olduğu söylenebilir. “Babası.... Ofelia gülümsedi. Babası bir terziydi. Ve bir kraldı” (del Toro ve Funke, 2024, s. 106). Bu durum Freud’un Elektra Kompleksi’nin bir yansıması olarak yorumlanabilir. Ofelia’nın annesine karşı bir öfke beslememesinin sebebinin ise öz babasının ölmüş olmasından, dolayısıyla annenin bir rakibi temsil etmemesinden kaynaklandığı düşünülebilir.

“Pan’ın Labirenti” adlı eserin derin yapısına bakıldığında Jung’un arketiplerini ve Freud’un Elektra kompleksini bünyesinde barındırdığı görülmektedir. Bu doğrultuda eserin yalnızca tekinsiz türe uygun kodlar barındırmadığı aynı zamanda psikoanalitik temellere dayandırılarak tekinsiz türe ait kodların da desteklendiği söylenebilir.

Bu bağlamda çalışmanın amacı, del Toro ve Funke’nin “Pan’ın Labirenti” adlı romanını Kutlu ve Dumanlı Kadızade (2025) tarafından önerilen tekinsiz tür inceleme modeli çerçevesinde çözümlemek ve elde edilen bulguların Türkçe

eğitimi açısından sunduğu olanakları tartışmaktır. Bu amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır: (1) Romanda kişilerden kaynaklanan tekinsizlik kodları hangi olay ve sahnelerde, kaç kez görülmektedir? (2) Romanda mekânı tekinsiz kılan kodlar hangi olay ve sahnelerde, kaç kez görülmektedir? (3) Romanda tekinsiz etkiyi zayıflatan kodlar yer almakta mıdır? (4) Elde edilen bulgular Türkçe eğitiminde metin seçimi, okuma eğitimi, edebi tür farkındalığı ve duygusal eğitimi açısından ne tür çıkarımlar sunmaktadır?

YÖNTEM

Betimsel bir araştırma olan çalışmada, bilimsel araştırma yöntemlerinden nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2013), nitel araştırmayı görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemi kullanılan olay ve algıların doğal ortamında bütüncül ve gerçekçi şekilde ortaya konması için nitel bir süreç izlenen araştırma olarak ifade etmiştir. “Doküman incelemesi yazılı, görsel malzemenin toplanıp incelenmesi olarak tanımlanmaktadır ve bu yöntemde önemli olanın araştırıcının neyi, neden, niçin, nasıl ve nerede arayacağını bilmesi önemlidir” (Sönmez ve Alacapınar, 2011, s. 83). Bu bağlamda del Toro ve Funke’nin “Pan’ın Labirenti” adlı romanı tekinsiz tür inceleme modeli kapsamında değerlendirilmiş ve türe özgü nitelikler taşıyıp taşımadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Verilerin çözümlemesinde kuramsal çerçeveye dayalı tümdengelimsel içerik analizi kullanılmış; bu doğrultuda Kutlu ve Dumanlı Kadızade’nin (2025) önerdiği tekinsiz tür inceleme modeli ve bu modelde yer alan kodlardan yararlanılmıştır. Söz konusu çerçeve yakın tarihte önerilmiş bir çözümleme modeli olduğundan bu çalışmada yerleşik bir kuram olarak değil, sınanmakta olan bir inceleme aracı olarak ele alınmıştır. Bu kodlar iki ana başlık altında toplanmıştır: Kişilerden Kaynaklanan Tekinsizlik Kodları ve Mekânı Tekinsiz Kılan Kodlar.

Tablo 1. *Tekinsizlik kodlarının sınıflandırılması*

Kişilerden Kaynaklanan Tekinsizlik Kodları	Mekânı Tekinsiz Kılan Kodlar
Tekrar Olgusu	Sessizlik, Karanlık ve Issızlık
İkilik-İkizlik Olgusu	İğrençlik ve Kûf Kokusu
Kastrasyon Kompleksi	Sıkışma ve Labirent
Kişilerdeki Belirsizlik	Mekânsal Belirsizlik
Düşünsel Her Şeye Gücü Yetme	Düşünsel Her Şeye Gücü Yetme
Canlı Cansız Ayrımı ve Ölüme Olan	Canlı Cansız Ayrımı ve Ölüme Olan
İnanç	İnanç
Rüya Olgusu:	Rahim Düşlemi

Haber Verici ve Dehşet Verici Rüya

Çalışma sürecinde ilk olarak Kutlu ve Dumanlı Kadızade’nin (2025) geliştirdiği ve Tablo 1’de yer alan tekinsizlik kodları detaylıca incelenmiştir. Hangi olguların hangi kodlar kapsamında yer aldığı tespit edilmiştir. Tespit sonrasında çalışma kapsamında seçilen eserin okuması yapılmış ve eserde yer alan tekinsizlik unsurları tespit edilmiştir. Araştırmanın süreç akışı Şekil 1’de sunulmuştur.

Araştırma Nesnesi ve Seçim Ölçütleri

Çalışmanın araştırma nesnesi, Guillermo del Toro ve Cornelia Funke’nin ortak çalışması olan “Pan’s Labyrinth: The Labyrinth of the Faun” (2019) adlı romanın Türkçe çevirisidir. İncelemede eserin şu baskısı kullanılmıştır: del Toro, G. ve Funke, C. (2024). *Pan’ın Labirenti* (A. Dağlı, Çev.; 1. baskı). Epsilon Yayınevi (286 sayfa; ISBN: 978-625-414-570-4). Çalışmada yalnızca romanın yazılı metni çözümlenmiş, 2006 yapımı film veri kaynağı olarak kullanılmamıştır. Metin içinde verilen tüm sayfa numaraları bu baskıya aittir.

Eser, rastgele bir seçim işlemiyle değil, nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ile belirlenmiştir. Ölçüt örneklemede önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan durumlar incelemeye alınır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu çalışmada belirlenen ölçütler şunlardır: (a) eserin çocuk ve gençlik edebiyatı alanında eser veren bir yazarın katkısıyla kaleme alınmış ve Türkçeye çevrilmiş olması, (b) karanlık fantastik bir kurguya sahip olması, (c) modelde yer alan kişi ve mekân kodlarının çözümlenmesine olanak verecek ölçüde tekinsizlik unsurları bakımından zengin bir içerik barındırması, (d) gerçek dünya ile fantastik dünya arasındaki geçişler aracılığıyla kişilerden ve mekândan kaynaklanan tekinsizliğin bir arada izlenebilmesine elverişli olması. Ön okuma sonucunda “Pan’ın Labirenti”nin bu ölçütlerin tamamını karşıladığı görülmüş ve eser bu nedenle incelemeye alınmıştır.

Etik Beyan

Bu çalışma, insan katılımcılardan veri toplanmasını gerektirmeyen ve yayımlanmış bir edebî eserin doküman incelemesine dayanan nitel bir araştırmadır. Bu nedenle çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir.

Veri Analizi ve Kodlama Süreci

Çalışmada önceden belirlenmiş kodlardan hareket edildiği için veri analizi, tümevarımsal bir içerik analizinden çok kuramsal çerçeveye dayalı tümdengelimsel içerik analizi niteliği taşımaktadır. Tümdengelimsel içerik

analizinde var olan bir kuram ya da model temelinde bir kategori matrisi oluşturulur ve veriler bu matrise göre kodlanır (Elo ve Kyngäs, 2008). Bu doğrultuda Tablo 1’de yer alan kodlar ve modelde her kod için tanımlanan göstergeler bir kodlama çerçevesine dönüştürülmüştür.

Kodlama sürecinde roman baştan sona iki kez okunmuştur. İkinci okumada tekinsiz etki oluşturabilecek olay, sahne, betimleme ve diyaloglar sayfa numaralarıyla birlikte işaretlenmiştir. Analiz birimi olarak tek bir cümle değil, anlam bütünlüğü taşıyan olay ya da sahne kabul edilmiştir. Belirlenen her birim, kodlama çerçevesindeki tanımlarla karşılaştırılarak ilgili kod ya da kodlar altına yerleştirilmiş; her birim için doğrudan alıntı, sayfa numarası ve kısa yorum içeren bir kodlama formu doldurulmuştur. Bir sahne birden fazla kodun göstergesini aynı anda taşıdığı anda aynı birim her bir kod altında ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Örneğin Ofelia’nın tebeşirle çizdiği kapıdan dar bir boşluğa geçmesi (del Toro ve Funke, 2024, s. 143) hem Sıkışma ve Labirent hem Mekânı Tekinsiz Kılan Düşünsel Her Şeye Gücü Yetme hem de Rahim Düşlemi kodları altında kodlanmıştır. Aynı kod altında birbirinden farklı olay ya da sahneler ayrı görülme olarak sayılmış, aynı sahneye ait ardışık alıntılar ise tek görülme kabul edilmiştir. Bu nedenle bulgulara verilen görülme sıklıkları (f), birbirinden bağımsız sahne sayısını değil, kod-birim eşleşmelerinin sayısını göstermektedir. Modelde tanımlanan göstergelerle eşleşmeyen unsurlar kodlamaya dâhil edilmemiştir.

Şekil 1. Süreç akış şeması

Geçerlik ve Güvenirlik

Tekinsizlik kodlarının belirlenmesi önemli ölçüde araştırmacı yorumuna dayandığından kodlama kararlarının kontrolüne yönelik önlemler alınmıştır. Roman, kodlama çerçevesi esas alınarak iki araştırmacı tarafından birbirinden bağımsız olarak kodlanmıştır. Bağımsız kodlamaların ardından araştırmacılar kodlama formlarını birim birim karşılaştırmıştır. Kodlamalar arasındaki farklılıklar; ilgili sahnenin yeniden okunması, modeldeki kod tanımlarına geri dönülmesi ve gerekçelerin tartışılması yoluyla uzlaşıyla giderilmiştir (Miles ve Huberman, 1994). Ayrıca her kod için doğrudan alıntı ve sayfa numarası verilerek

okurun kodlama kararlarını metin üzerinden izleyebilmesi amaçlanmıştır. Bununla birlikte kodlayıcılar arası uyum yüzdesi hesaplanmamıştır; bu durum araştırmanın sınırlılıkları arasında değerlendirilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde romanda tespit edilen tekinsizlik kodları önce Tablo 2’de toplu olarak sunulmuş, ardından her kod örnek alıntılar üzerinden yorumlanmıştır. Tabloda her kod için örnek olay/sahne, sayfa numarası, kısa yorum ve görülme sıklığı (f) verilmiştir.

Tablo 2. Tekinsizlik kodlarının romandaki görülme durumu, örnek olaylar ve sayfaları

Kod	Örnek Olay/Sahne	Sayfa	Kısa Yorum	(f)
Kişilerden Kaynaklanan Tekinsizlik Kodları				
Tekrar Olgusu	Son görevde labirentte Yüzbaşı Vidal’dan kaçan Ofelia’nın karşısına sürekli “bir köşe daha, bir dönemeç daha, bir duvar daha” çıkması	265	Yinelenen engeller çaresizlik ve kapana kısılmışlık hissi yaratır.	1
İkilik-İkizlik Olgusu	(1) İyiliği temsil eden Ofelia ile kötülüğü temsil eden Yüzbaşı Vidal’in karşıtlığı; (2) Kralın ölüm anında duran saat ile Vidal’in babasının öldüğü anda çatlayan köstekli saatin iki dünyada yinelenmesi	32; 37-38, 131	Zıt ikiz figür ve iki dünyada yinelenen nesne benliği ve zamanı tekinsizleştirir.	2
Kastrasyon Kompleksi	(1) Görevini tamamlayamayan Satir heykelinin sağ gözünü çıkarması ve ormandaki gözü eksik taş surat; (2) Solgun Adam’ın göz yuvarlarının önündeki tabakta durması	14, 50; 145	Organ kaybının ceza ya da geçici kayıp biçiminde sunulması tekinsiz etkiyi artırır.	2

Tablo 2. Tekinsizlik kodlarının romandaki görülme durumu, örnek olaylar ve sayfaları (Devamı)

Kod	Örnek Olay/Sahne	Sayfa	Kısa Yorum	(f)
Kişilerdeki Belirsizlik	Yüzbaşı Vidal'in hem Ofelia hem de kendisi tarafından "kurt" olarak nitelendirilmesi	18, 45, 89	Kurt adam olup olmadığı belirsizdir; belirsizlik s. 89'da çözülünce etki zayıflar.	1
Kişilerden Kaynaklanan Düşünsel Her Şeye Gücü Yetme	(1) Sütle ve kanla beslenen, hayatı Carmen'e bağlanan adamotu; (2) Canavar derisinden yapılmış, geleceği gösteren Kader Kitabı; (3) Aşk acısıyla ağaca dönüşen kadın ve ağaçtan doğan boynuzlu çocuk	134, 203-204; 119-123, 190-191; 211-212	Büyülü bağ, kehanet ve dönüşüm doğaüstü güçlerin gerçekliği belirlediği izlenimini verir.	3
Kişilerden Kaynaklanan Canlı Cansız Ayrımı ve Ölüme Olan İnanç	(1) Satir heykelinin canlanması; (2) Solgun Adam'ın canlanması; (3) Kralın, öldürttüğü soytarının ölüm anında ölmesi; (4) Carmen'in adamotuyla birlikte ölümü; (5) Ofelia'nın öldüğünü fark etmeden Yeraltı Dünyası'nda canlanması	49; 148; 131-132; 203-204; 270-280	Canlı/cansız ve yaşam/ölüm sınırının ihlali eserde en sık görülen kişi kodudur.	5
Rüya Olgusu	Tespit edilmemiştir.	—	Fantastik dünya bir rüya olarak değil, gerçek dünyayla eş zamanlı bir alan olarak kurgulanmıştır.	0
<i>Ara toplam</i>				14

Mekâmı Tekinsiz Kılan Kodlar

Tablo 2. Tekinsizlik kodlarının romandaki görülme durumu, örnek olaylar ve sayfaları (Devamı)

Kod	Örnek Olay/Sahne	Sayfa	Kısa Yorum	(f)
Sessizlik, Karanlık ve Issızlık	(1) Karanlığın yuttuğu kuyu merdiveni; (2) İncir ağacının gövdesindeki karanlık yarık ve tünel; (3) Penceresiz odaya açılan karanlık koridor; (4) Duvarlarından inilti yükselen eski ev ve oda; (5) Kefenli mobilyalarla dolu tavan arası	56; 86, 92; 144; 29-30; 122	Bilinmezlik, yalnızlık ve terk edilmişlik mekânı tehditkâr kılar.	5
İğrençlik ve Küf Kokusu	(1) Postundan böcekler dökülen, küf kokan Satir; (2) Siğilli, salyalı ve midesini kusan Karakurbağası	76; 95	Tiksinti uyandıran varlıklar bulundukları mekânı tekinsizleştirir.	2
Sıkışma ve Labirent	(1) Kemerden sonra daralan geçit; (2) Diz çökerek geçilen ağaç yarığı; (3) Tebeşirle çizilen kapının ardındaki dar boşluk; (4) Son görevde yalnız kalınan labirent	22; 87; 143; 265	Dar ve çıkışsız alanlar sıkışmışlık ve içinden çıkılmazlık hissi yaratır.	4
Mekânsal Belirsizlik	Ağaçların ve yaprakların fısıldadığı, gözü eksik taş sütunların bulunduğu orman	11, 14	Mekânın gerçek mi hayal ürünü mü olduğu belirsizdir.	1
Mekânı Tekinsiz Kılan Düşünsel Her Şeye Gücü Yetme	(1) Duvarları sunakları andıran nişlerle bezeli kuyu merdiveni; (2) “Kadim bir mezarlığa açılır gibi” açılan tebeşir kapı	56, 112; 143	Merdiven ve kapı gibi eşik nesneleri bilinmeyene geçişi simgeler.	2

Tablo 2. Tekinsizlik kodlarının romandaki görülme durumu, örnek olaylar ve sayfaları (Devamı)

Kod	Örnek Olay/Sahne	Sayfa	Kısa Yorum	(f)
Mekânı Tekinsiz Kılan Canlı Cansız Ayrımı ve Ölüme Karşı Olan İnanç	(1) Solgun Adam'ın canlandığı penceresiz oda; (2) Carmen'in ölümüyle tekinsizleşen yatak odası	148; 218	Canlanma ve ölüm mekânı kaçışsız ve soğuk bir alana dönüştürür.	2
Rahim Düşlemi	(1) Boynuzlu kafa bulunan kemerden daralan geçide geçiş; (2) Güvenli tavan arası odasından dar boşluğa geçiş	21-22; 143	Güvenli mekândan güvensiz mekâna geçiş tekinsiz etki oluşturur.	2
<i>Ara toplam</i>				18
<i>Tekinsiz etki yaratan kodların toplamı</i>				32

Tekinsiz Etkiyi Zayıflatan Kodlar

Komik (Uyumsuzluk kuramı ve gülünç)	Ofelia'nın önce korktuğu cırcırböceğinin hareketlerine gülmesi ve onu peri olarak adlandırması	15-16	Korku nesnesinin gülünç hâle gelmesi tekinsiz etkiyi zayıflatır.	1
Rüya	Tespit edilmemiştir.	—	—	0

Not. f: Görülme sıklığı (kod-birim eşleşmesi sayısı). Bir sahne birden fazla kod altında değerlendirilebildiğinden toplam, birbirinden bağımsız sahne sayısını göstermez. Sayfa numaraları del Toro ve Funke (2024) baskısına aittir.

1. Kişilerden Kaynaklanan Tekinsizlik Kodları

“Pan’ın Labirenti” adlı eserde kişilerden kaynaklanan tekinsizlik kodlarından Rüya Olgusu hariç bütün kodların yer aldığı tespit edilmiştir. Bu kodlara ilişkin toplam 14 kodlama belirlenmiştir (bk. Tablo 2).

1.1. Tekrar Olgusu

Tekrarlar, çaresizlik hissi yaratması ile birlikte tekinsiz etki oluşturur. Ofelia, son görevinde erkek kardeşini alıp labirente girdiğinde Yüzbaşı Vidal’in peşinden gelmesiyle karşısına sürekli “bir köşe daha, bir dönemeç daha, bir duvar daha” çıkar (del Toro ve Funke, 2024, s. 265). Labirentin içinde olsa da varmak istediği

yere varamaması ve bu döngünün tekrar etmesi çaresizlik hissi doğurur; bu da ortamı tekinsizleştirir.

1.2. İkilik-İkizlik Olgusu

İkilik-İkizlik Olgusu; karakterin gölgesiyle, aynadaki yansımasıyla ya da zıt karakterdeki ikiziyle karşılaşması durumudur ve kişinin kendisini yok etme isteğiyle ilişkilidir (Kutlu ve Dumanlı Kadızade, 2025, s. 15). İncelenen eserde doğrudan ikiz bir karakter yoktur ancak “iyilik ve kötülük” temsili sayılabilecek iki karşıt karakter vardır: Ofelia ve Yüzbaşı Vidal. Ofelia, gerçeklikten hayal dünyasına sığınıp başkalarına yardım etmeyi isterken; Vidal, ideolojilere sığınıp otorite kurmak ister. Ofelia, ondan hiç güvende hissetmez: “Ofelia annesinin kolları arasında kendini güvende hissetti. Şeyden beri ilk defa... ne zamandan beri? Babası öldüğünden beri. Annesi Kurt’la tanıştığından beri” (del Toro ve Funke, 2024, s. 32).

İkilik olgusu ayrıca sayfa renkleriyle ayrılan iki dünya (gündelik dünya ve Yeraltı Krallığı) üzerinden de kurulur. Bu iki dünyada ortak olan Yüzbaşı Vidal’ın babasından kalan köstekli saati, bir kralın ölümünün saatin içine “kilitlendiği” efsanesiyle eşleşir (del Toro ve Funke, 2024, s. 131; bk. 1.6): “Saatin camı babası son nefesini verirken yine onun elinde çatlamıştı ve oğlu o saati, eğer temiz ve nizami tutturulursa nesnelerin ölümden bile sağ çıkabileceklerine dair bir kanıt olarak görmüştü” (del Toro ve Funke, 2024, s. 37-38). Yüzbaşı Vidal ve köstekli saatin ölümle bağdaştırılması, ikilik olgusunu zamansal bir tekinsizliğe dönüştürür.

1.3. Kastrasyon Kompleksi

Kastrasyon Kompleksi, erkeklerde hadım edilme endişesi, kızlarda ise genellikle göz olmak üzere bir organ eksikliği biçiminde görülür; organ kaybı ve hadım edilme korkusu tekinsizliğe sebep olur.

“Pan’ın Labirenti” adlı eserde kral ve kraliçenin Prenses Moana’yı aramak için yaptırdığı Satir heykeli, görevini tamamlayamadığında kendi cezasını kendi verir: “Yaratık görevini tamamlamak arzusuyla sağ gözünü çıkarıp ormanlık patikaya bırakmış... hayal kırıklığına uğrattığı Kral’la Kraliçe’nin yanında taş dönmüş” (del Toro ve Funke, 2024, s. 50). Ofelia, aradan geçen zamanda bu heykelin gözü eksik taş suretiyle ormanda karşılaşır (s. 14). Göz kaybının bir başarısızlık cezası biçiminde sunulması tekinsiz etkiyi artırmaktadır.

Ofelia’nın ikinci görevinde hançer almak için gittiği Solgun Adam da gözlerini kendi tabağına koyup çıkarmaktadır; Ofelia “tabakta neden iki bilye olduğunu merak etti ve bilyelerin göz yuvarı olduğunu fark etmesiyle telaşla geri çekilmesi bir oldu” (del Toro ve Funke, 2024, s. 145). Solgun Adam donmuş hâldeyken

gözlerinin yerinde olmaması kısmî bir kastrasyon sayılabilir; organ kaybı geçici olsa da tekinsiz bir etki yaratır.

1.4. Kişilerdeki Belirsizlik

Bilinmezlik, kişilerde korku ve kaygıya neden olur; kurgudaki bir karakterin gerçek mi yoksa hayal mi olduğunun anlaşılamaması da bu bilinmezliği doğurur. Ofelia, Yüzbaşı Vidal’i “Kurt” olarak tanımlar ve annesinin onun gerçek yüzünü göremediğini düşünür; Vidal de kendisini eser boyunca kurtla ilişkilendirir (s. 18, 45). Bu durum onun kurt adam olup olmadığı belirsizliğini doğurur; ancak “Eğer insan değil de bir kurt olsaydı onları şimdiye dek çoktan parçalarına ayırmış... kanlarını yalayıp yutmuş olurdu” (del Toro ve Funke, 2024, s. 89) cümlesiyle bu belirsizlik çözülür ve Vidal’in kurt adam olmadığı anlaşılır. Çözümlenen belirsizlikler tekinsiz etkiyi azaltır.

1.5. Kişilerden Kaynaklanan Düşünsel Her Şeye Gücü Yetme

Kişilerden kaynaklanan düşünsel her şeye gücü yetme kodu; benzer tesadüfler, nazar değmesi (batıl inanç), soyaçekim, animistik düşünce, tutulan dileğin büyüleri bir biçimde gerçekleşmesi, lanetlenme, kırılan aynanın psikolojik yansıması ve arketip ile gelen özellikleri kapsamaktadır.

Şekil 2. Adamotu bitkisi

İncelenen eserde bu kod kapsamında üç unsur tespit edilmiştir. İlki, kökünün insana benzemesiyle eski çağlardan beri çığlık attığına ve ruh taşıdığına inanılan adamotu bitkisidir (Şekil 2; InPharma Dergi, 2022; Aydoğan, 2023, s. 386); bitki hem narkoz hem de zehir olarak kullanılabilmektedir (Gümüşçü, 2011, s. 36). Ofelia, hasta annesi Carmen’i iyileştirmek için Satir’in verdiği adamotunu süt ve kanla besler; Yüzbaşı Vidal bitkiyi bulup ateşe atınca “gözleri hayretle ve panikle

fal taşı gibi açıldı ve en nihayetinde kayarak yere seriliverdi” (del Toro ve Funke, 2024, s. 204). Bitkinin Carmen ile hayat bağı kurması ve kanla beslenen canlı bir varlık olması tekinsiz etki yaratır.

İkinci unsur, Satir’in Ofelia’ya verdiği Kader Kitabı’dır. Özel bir canavar derisinden yapılan kitap (s. 190), sahibine hem geleceğini hem de yapması gerekeni gösterir. Ofelia annesinin öleceğini kitaptan öğrendiğinde “kırmızı boyalı sayfalardan boğuk bir çığlık” yükselir (del Toro ve Funke, 2024, s. 119). Kitabın canlı bir varlık gibi kehanette bulunması ve dilekleri büyülü biçimde gerçekleştirmesi tekinsiz bir ortam oluşturur.

Üçüncü unsur ise bir doğum ve dönüşüm efsanesidir: Satir’in âşık olduğu ve onunla Yeraltı Dünyası’na gitmeyi reddeden bir kadın, acısıyla bir ağaca dönüşür; sekiz ay sonra ağacın gövdesi yarılr ve içinden boynuzlu, toynaklı bir çocuk çıkar: “İç geçirmeleri binlerce yaprağın rüzgârda çıkardığı hışırtılara dönüşmüş” (del Toro ve Funke, 2024, s. 212). Bir insanın ağaca dönüşmesi ve bir ağacın doğurması, animistik düşünceyi somutlaştıran tekinsiz unsurlardır.

1.6. Kişilerden Kaynaklanan Canlı Cansız Ayrımı ve Ölüme Olan İnanç

Kişilerden kaynaklanan canlı cansız ayrımı ve ölüme olan inanç kodu; canlı/cansız ayrımının yapılamaması, canlanma, ölüm ve ölümlerin dirilmesi ya da kişinin kendi ölümünün farkına varamamasını kapsamaktadır: “Canlı ile cansızın karıştırılması, ölünün dirilmesi veya bir nesnenin canlanma düşüncesi sınır ihlali olarak tekinsiz bir etki meydana getirmektedir” (Freud, 1999, s. 339).

“Pan’ın Labirenti” adlı eserde iki canlanma örneği görülmektedir. Kral ve Kraliçe’nin Prenses Moana’yı aramak için yaptırdığı Satir heykeli, heykeltıraşın bir sözü üzerine “oturduğu yerden kalkmış” (del Toro ve Funke, 2024, s. 49) ve Moana’yı bulana dek görevini sürdürmüştür. Benzer biçimde, donmuş hâldeki Solgun Adam da Ofelia’nın yasak bir üzüm koparıp yemesiyle canlanır: “Diken gibi sivri, kapkara, parmak uçları kasılıp kıtırdarak hareketlendi” (del Toro ve Funke, 2024, s. 148).

Eserde tekinsiz biçimde bağlanan üç ölüm görülmektedir. Birincisi, zamana takıntılı bir kralın ölümüdür; kendisine gönderilen bir saatin notunda ölüm saatinin saatin içine kilitlendiği yazmaktadır ve kral, saatin durduğu anda, kendi emriyle işkence ettirdiği soytarının öldüğü saniyede ölür (del Toro ve Funke, 2024, s. 131-132). İkincisi, Ofelia’nın annesi Carmen’in ölümüdür; Satir’in verdiği adamotu köküyle hayatı gizlice bağlanan Carmen, Vidal’in kökü ateşe atmasıyla ölür: “Alevler solgun uzuvlarını yiyip bitirirken bir yenidoğan gibi çığlık atıyor, acıyla kıvranıyordu” (del Toro ve Funke, 2024, s. 203). Üçüncüsü, Ofelia’nın kendi ölümüdür; Vidal tarafından vurulan Ofelia, öldüğünün farkına

varmadan Yeraltı Dünyası'nda canlanır ve babasının sesiyle karşılaşır (del Toro ve Funke, 2024, s. 270-280). Bu üç ölümün canlanma, kehanet ve farkında olmama unsurlarıyla iç içe geçmesi eserdeki tekinsiz etkiyi güçlendirmektedir.

2. Mekânı Tekinsiz Kılan Kodlar

“Pan’ın Labirenti” adlı eserde mekânı tekinsiz kılan tüm kodların yer aldığı tespit edilmiştir. Bu kodlara ilişkin toplam 18 kodlama belirlenmiştir (bk. Tablo 2).

2.1. Sessizlik, Karanlık ve Issızlık

Mekânların sessiz, karanlık ya da ıssız olması kişide bilinmezlik hissi ve endişe doğurarak mekânı tekinsizleştirir. Ofelia’nın periyi takip ederek indiği kuyumsu merdiven “sonsuz sayıda” basamaklıymış gibi görünür ve karanlık hepsini yutar (del Toro ve Funke, 2024, s. 56). Benzer biçimde, ilk görevinde girdiği ağaç gövdesindeki yarık ile ikinci görevinde tebeşirle açtığı koridor da karanlıktan ibarettir (s. 86, 92, 144). Ofelia’nın Yüzbaşı Vidal’in evinde annesiyle kaldığı oda, duvarlarından yükselen “inilti”lerle (s. 32) ve daha sonra taşındığı tavan arası da “hayaletlerinkini andıran kefenlerle kaplı mobilyalar” (s. 122) yüzünden tekinsizdir. Karanlık ve ıssızlığın farklı mekânlarda tekrar etmesi, bu kodun eserdeki en sık görülen mekân kodu olmasını açıklamaktadır.

2.2. İğrençlik ve Küf Kokusu

Mekânlarda bulunan iğrençlik ve küf kokusu, ölü beden ya da küflenmiş şeylerin kokusunu kapsar ve mekânı tekinsizleştirir. Yarı insan yarı keçi olan Satir’in postundan böcekler dökülür ve “küf gibi” kokar (del Toro ve Funke, 2024, s. 76). Ofelia’nın ilk görevinde karşılaştığı Karakurbağası da siğillerle kaplıdır, salyalar akıtır ve öldüğünde “nabız gibi zonklayan kehribar rengi bir et yığınının ibaret midesini” çıkarır (s. 95). Bu iğrenç betimlemeler mekândaki tekinsizliği artırmaktadır.

2.3. Sıkışma ve Labirent

Labirentler, insanda sıkışmışlık ve içinden çıkılamama hissi oluşturarak korku ve kaygı doğurur. Ofelia, periyi takip ederken daralan bir kemer geçidinden (s. 22), ilk görevinde ağaç gövdesindeki dar bir yarıktan (s. 87) ve ikinci görevinde tebeşirle açtığı dar bir boşluktan (s. 143) geçmek zorunda kalır. Son görevinde ise, önceki girişlerinde yanında bir peri bulunan labirente ilk kez yalnız girer ve “bir köşe daha, bir dönemeç daha” tekrarıyla yolunu bulamaz (s. 265). Ofelia’nın görev yerlerine ulaşmak için tek başına dar ve sıkışma hissi yaratan alanlardan geçmesi hem anlık bir tekinsizlik hem de bilinmezlikle bütünleşen bir gerginlik oluşturur.

2.4. Mekânsal Belirsizlik

Bir mekânın gerçek mi hayali mi olduğunun ayırt edilememesi bireyde korku ve tedirginlik yaratır. Ofelia ve annesinin Yüzbaşı Vidal’ın yanına gitmek için geçtiği ormanda ağaçlar ve yapraklar konuşur: “Çok şey kayboldu, diye mırıldanıyordu yapraklar... Fakat kaybolan her şey tekrar bulunabilir, diye fısıldadı ağaçlar” (del Toro ve Funke, 2024, s. 11). Ormanın gerçekten mi konuştuğu yoksa Ofelia’nın hayal dünyasının bir parçası mı olduğu anlaşılamamaktadır; bu bilinmezlik mekânı tekinsiz kılar.

2.5. Mekânı Tekinsiz Kılan Düşünsel Her Şeye Gücü Yetme

Kurgusal metinlerde uğursuz kabul edilen nesne ya da varlıkların mekânda bulunması o mekânı tekinsizleştirir. Ofelia’nın periyi takip ederken indiği merdivenin iki yanı, “unutulmuş bir tanrıya adanan adakların koyulabileceği küçük sunakları” andıran nişlerle bezelidir (del Toro ve Funke, 2024, s. 112); merdivenin karanlığı ve bu sunak benzetmesi tekinsiz etkiyi artırır. Benzer biçimde, Ofelia’nın tebeşirle çizdiği kapı da “kadim bir mezarlığa açılır gibi” açılır (s. 143) ve ardında ne olduğu bilinmediği için tekinsizdir.

2.6. Mekânı Tekinsiz Kılan Canlı Cansız Ayrımı ve Ölüme Karşı Olan İnanç

Canlı cansız ayrımının yapılamaması, canlanma ve ölüm durumlarının kendisi mekânı tekinsizleştirir. Solgun Adam’ın donmuş hâlde bulunduğu penceresiz oda, onun Ofelia’nın önünde canlanmasıyla (s. 148) tekinsiz bir hâle gelir. Benzer biçimde, Carmen’in adamotu ile gizli hayat bağı kurduğu yatak odası da onun ölümüyle (“Artık çok ama çok uzaklardaydı”, del Toro ve Funke, 2024, s. 218) tekinsizleşmiştir.

2.7. Rahim Düşlemi

Rahim düşlemi, ilk başta güvenli olan ancak sonradan güvensizleşen mekânları; dar ve karanlık koridorları da kapsayan koddur. Ofelia’nın periyi takip ederek geçtiği, üzerinde “boynuzlu bir kafa” bulunan kemerin ardındaki geçit, içeri girdiğinde daralır ve kafasındaki bir ses ona “Geri dön!” diye seslenir (del Toro ve Funke, 2024, s. 21-22). Benzer biçimde, “güvenli mekânı” olan tavan arasından tebeşirle açtığı dar kapıdan Solgun Adam’ın bulunduğu güvensiz mekâna geçmesi de (s. 143) tekinsizliği artırır.

3. Tekinsiz Etkiyi Zayıflatan Kodlar

Kurgusal karakterlerde, kendisine tekinsizlik yüklenmiş bir kişinin gülünç bir duruma düşmesi tekinsiz etkiyi zayıflatabilir. “Pan’ın Labirenti” adlı eserde Ofelia’nın önce korktuğu, dişleri ve dokunaçlarıyla kendisine yaklaşan bir cırcırböceği, debelenip kaçtığında Ofelia’yı güldürür (del Toro ve Funke, 2024,

s. 15) ve Ofelia onu bir peri olarak tanımlar: “Evet. O yaratık bir periydi. Ofelia buna emindi” (s. 16). Korku nesnesinin gülünç hâle gelmesi ve yanlış adlandırılması, tekinsiz etkiyi zayıflatan bir uyumsuzluk örneğidir.

TARTIŞMA

Tablo 2’deki dağılım incelendiğinde romanda mekânı tekinsiz kılan kodların (f)18 kişilerden kaynaklanan kodlardan (f)14 daha sık kullanıldığı görülmektedir. Kişilerden kaynaklanan kodlar arasında en baskın olan Canlı Cansız Ayrımı ve Ölüme Olan İnanç kodudur (f)5. Mekân kodları arasında ise Sessizlik, Karanlık ve Issızlık (f)5 ile Sıkışma ve Labirent (f)4 kodları öne çıkmaktadır. Buna karşın Tekrar Olgusu, Kişilerdeki Belirsizlik ve Mekânsal Belirsizlik kodları birer kez görülmüş, Rüya Olgusu ise hiç tespit edilmemiştir. Bu dağılım, romandaki tekinsizliğin daha çok ölüm ve canlanma ile karanlık, dar ve kapalı mekânlar üzerine kurulduğunu; belirsizliğe dayalı tekinsizliğin ise görece sınırlı kaldığını göstermektedir. Kişilerdeki Belirsizlik kodunun metin içinde kısa sürede çözüme kavuşturulması (del Toro ve Funke, 2024, s. 89) bu kodun etkisini sınırlandırmış; ancak Vidal’e yüklenen yırtıcı hayvan imgesi eser boyunca sürdüğü için Freud’un (2019) belirttiği gibi tekinsiz etki tümüyle ortadan kalkmamıştır. Rüya olgusunun görülmemesi de dikkat çekicidir. Romanda fantastik dünya bir rüya ya da düş olarak değil, gerçek dünyayla eş zamanlı var olan bir alan olarak kurulmuştur. Bu kurgu, uyanma yoluyla tekinsiz etkinin sona ermesini engellemekte ve fantastik olanın gerçekliğine ilişkin soruyu eser boyunca canlı tutmaktadır.

Bu kod dağılımı, eserin çocuk ve gençlik edebiyatındaki karanlık fantastik yapısıyla doğrudan ilişkilidir. Roman; masal kalıplarını (“Bir varmış, bir yokmuş”), üç görev motifini, kayıp prenses anlatısını ve yeraltı krallığını savaşın, baskının ve ölümün gerçekliğiyle iç içe kurmaktadır. Clark ve McDonald (2010), aynı öykünün film uyarlamasında çocuk edebiyatının kod ve uzlaşımlarının faşizmin yarattığı travmayla yüzleşmenin bir aracı olarak kullanıldığını ileri sürmektedir. Bu çalışmada romanda en sık görülen ölüm, canlanma ve organ kaybı kodları da benzer biçimde masalsi çerçevenin gerçek dünyadaki acıyı yumuşatmak yerine görünür kıldığını göstermektedir. Başka bir deyişle tekinsizlik eserde yalnızca korku üreten bir unsur değil, çocuk kahramanın kayıp, baskı ve ölümle yüzleşmesini anlatının merkezine taşıyan yapısal bir bileşendir. Şen vd., (2026) çocuklara yönelik korku metinlerinin okura olumsuz duygularını tanıma ve bu duygularla baş etme olanağı sunduğunu vurgulamaktadır. Ofelia’nın her görevde korkusuyla yüzleşmesi ve labirentin onun içsel dönüşümünün ve yeniden doğuşunun mekânı hâline gelmesi, bu işlevin kurgusal bir karşılığı olarak okunabilir.

Kişi ve mekân kodlarının birlikte kullanılması tekinsiz etkiyi belirgin biçimde güçlendirmektedir. Tablo 2’de görüldüğü üzere bazı sahneler birden fazla kod altında değerlendirilmiştir. Son görevdeki labirent sahnesi (s. 265) Tekrar Olgusu ile Sıkışma ve Labirent kodlarını; Solgun Adam sahnesi (s. 144-148) Kastrasyon Kompleksi, kişi ve mekân boyutlarıyla Canlı Cansız Ayrımı ve Ölüme Olan İnanç ile Sessizlik, Karanlık ve Issızlık kodlarını; tebeşirle çizilen kapı (s. 143) ise Sıkışma ve Labirent, Mekânı Tekinsiz Kılan Düşünsel Her Şeye Gücü Yetme ve Rahim Düşlemi kodlarını aynı anda taşımaktadır. Adamotu ve Carmen’in ölümüne ilişkin olay örgüsü de kişilerden kaynaklanan düşünsel her şeye gücü yetme ve ölüm kodlarını annenin yatak odasının tekinsizleşmesiyle birleştirmektedir. Kodların bu biçimde üst üste bindirilmesi, kahramanın yaşadığı içsel tehdit ile bulunduğu mekânın dışsal tehdidini eş zamanlı kılmakta ve tekinsiz etkinin tek bir olayla sınırlı kalmayıp eserin geneline yayılmasını sağlamaktadır. Bu bulgu, modelde kişi ve mekân kodları ayrı başlıklar altında tanımlansa da çözümlemede iki boyutun etkileşiminin de dikkate alınması gerektiğini göstermektedir.

Bulgular önceki çalışmalarla karşılaştırıldığında hem benzerlikler hem de farklılıklar dikkat çekmektedir. “Pan’ın Labirenti” üzerine yapılan çalışmaların önemli bir kısmı roman yerine filme odaklanmaktadır. Öztürk (2024), filmi mitoloji ve arketipler bağlamında incelemiştir; bu çalışmada İkilik-İkizlik Olgusu altında kodlanan Ofelia-Vidal karşıtlığı, söz konusu arketipsel okumayla örtüşmektedir. Kotecki (2010), filmin farklı masal ve mit kaynaklarından aldığı motifleri bir araya getirerek fantastik anlatıyı İspanya’nın siyasal tarihine ilişkin açık bir yorumla birleştirdiğini; Clark ve McDonald (2010) ise fantastik olanın savaş ve baskı karşısında bir farkındalık aracı işlevi gördüğünü ileri sürmektedir. Bu çalışmanın söz konusu çalışmalardan farkı, eseri siyasal, mitolojik ya da sinemasal bağlamdan çok önceden tanımlanmış tekinsizlik kodları üzerinden sistematik biçimde çözümlemesi ve bulguları roman metni üzerinden sayfa düzeyinde izlenebilir kılmasıdır. Ayrıca romanda Yeraltı Krallığı’na ilişkin ara öykülere (saatlere takıntılı kral, Satir heykeli, ağaca dönüşen kadın) yer verilmesi, İkilik-İkizlik, Kastrasyon Kompleksi ve Düşünsel Her Şeye Gücü Yetme kodlarının romanda ayrıntılı biçimde izlenebilmesini sağlamıştır. Türk çocuk edebiyatı bağlamında İskender (2016) korku türünün yaygın olmamasının nedenlerini, Şen vd., (2026) ise korku türündeki çocuk romanlarının yazınsal kurgu ve pedagojik işlevlerini ele almıştır. Bu çalışma söz konusu tartışmaya, tekinsiz etkinin hangi kişi ve mekân unsurlarıyla üretildiğini ayrıntılı biçimde gösteren kod temelli bir bakış eklemektedir.

Bu incelemenin geliştirilen çözümleme çerçevesine katkısı iki yönlüdür. İlk olarak Kutlu ve Dumanlı Kadızade (2025) tarafından çocuk ve gençlik

edebiyatından seçilen eserler üzerinden önerilen model, bu çalışmada farklı bir kültürel ve tarihsel bağlamda yazılmış, çeviri yoluyla Türkçeye kazandırılmış bir karanlık fantastik romana uygulanmıştır. Bu uygulama, modelin kodlarının farklı bir metinde işlevsel biçimde kullanılabildiğini göstermektedir. Bununla birlikte tek bir eserde kodların tespit edilmesi modelin geçerliğinin kanıtı olarak yorumlanmamalıdır; modelin geçerliği farklı türlerde, yaş gruplarında ve farklı araştırmacılarca yapılacak çok sayıda uygulamayla sınanmalıdır. İkinci olarak çalışma, kodların birbirinden bağımsız değil, aynı sahnede iç içe geçerek kullanılabildiğini göstermiş ve modelde kodlar arası ilişkilerin ve kod yoğunluğunun da dikkate alınabileceğine işaret etmiştir. Kişilerdeki Belirsizlik kodunun metin içinde çözülerek zayıflaması ise belirsizliğin çözümlenme biçiminin tekinsiz etkiyi zayıflatan kodlar arasında ayrıca ele alınıp alınamayacağı sorusunu gündeme getirmektedir.

Çalışmanın Türkçe eğitimi ve çocuk edebiyatı alanına katkıları dört boyutta değerlendirilebilir. Metin seçimi boyutunda, Tablo 2’deki gibi kod temelli dağılımlar Türkçe öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının korku ve tekinsizlik unsurları içeren metinleri seçerken hangi unsurların hangi sıklıkta yer aldığını önceden görmelerine olanak tanıyabilir. “Pan’ın Labirenti”nde ölüm, organ kaybı ve şiddet içeren sahnelerin yoğunluğu, eserin küçük yaş grupları için değil, öğretmen rehberliğinde ortaokulun üst sınıfları ve lise düzeyindeki okurlar için değerlendirilebileceğini düşündürmektedir. Okuma eğitimi boyutunda, kod temelli çözümleme öğrencilerin mekân betimlemeleri, tekrarlar, ikilikler ve semboller gibi metin içi ipuçlarını izleyerek yakın okuma yapmalarını ve yorumlarını metinden kanıtlarla desteklemelerini amaçlayan etkinliklere dönüştürülebilir. Edebi tür farkındalığı boyutunda, eserin masal, fantastik ve korku türlerinin özelliklerini bir arada taşıması tekinsiz türün diğer türlerle benzerlik ve farklılıklarını tartışmak için uygun bir örnek sunmaktadır. Duygu eğitimi boyutunda ise Ofelia’nın korku, kaygı ve kayıpla yüzleşme süreci öğrencilerin benzer duyguları adlandırmaları ve bu duygularla baş etme yollarını tartışmaları için bir zemin oluşturabilir (Şen vd., 2026; Temizyürek, 2003). Ancak bu çıkarımlar metin çözümlemesine dayalı önerilerdir; öğrenciler üzerindeki etkileri bu çalışmada sınanmamıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Guillermo del Toro ve Cornelia Funke’nin “Pan’ın Labirenti” adlı romanı, Kutlu ve Dumanlı Kadızade (2025) tarafından önerilen tekinsiz tür inceleme modeli çerçevesinde tümdengelimsel içerik analiziyle incelenmiştir.

Araştırmmanın birinci ve ikinci sorularına ilişkin olarak romanda kişilerden kaynaklanan tekinsizlik kodlarından Rüya Olgusu dışındaki tüm kodların (f)14, mekânı tekinsiz kılan kodların ise tamamının (f)18 yer aldığı ve tekinsiz etki yaratan toplam 32 kodlama bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Üçüncü soruya ilişkin olarak tekinsiz etkiyi zayıflatan kodlardan yalnızca uyumsuzluk kuramına dayalı bir gülünç durumun (f)1 yer aldığı görülmüştür. Romanda tekinsizlik en çok ölüm ve canlanma ile karanlık, dar ve kapalı mekânlar üzerinden kurulmakta; yazarlar tekinsizlik öğelerini aynı sahnelerde birbirini destekleyecek biçimde kullanarak okurun hissettiği tekinsizliği derinleştirmekte ve eser boyunca sürekli kılmaktadır. Bu bulgular romanın, modelde tanımlanan tekinsiz tür özelliklerini büyük ölçüde taşıdığını göstermektedir.

Dördüncü soruya ilişkin olarak çalışma, tekinsiz tür inceleme modelinin Türkçe eğitiminde metin seçimi, yakın okumaya dayalı okuma eğitimi, edebi tür farkındalığı ve duygu eğitimi etkinlikleri için bir çözümleme aracı olarak kullanılabileceğini ortaya koymaktadır.

Araştırmmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. İlk olarak çalışma tek bir eserle sınırlıdır; bu nedenle bulgular diğer eserlere ya da genel olarak tekinsiz türe genellenemez ve modelin geçerliliğine ilişkin bir kanıt olarak değerlendirilemez. İkinci olarak inceleme, romanın 2024 tarihli Türkçe çevirisiyle sınırlıdır; çeviri tercihleri betimlemelerde tekinsiz etkinin algılanmasını etkilemiş olabilir ve eserin özgün metni ile film uyarlaması incelemeye dâhil edilmemiştir. Üçüncü olarak tekinsizlik kodlarının belirlenmesi araştırmacı yorumuna dayanmaktadır; kodlamalar iki araştırmacı tarafından bağımsız olarak yapıp uzlaşıyla sonuçlandırılmış olsa da kodlayıcılar arası uyum yüzdesi hesaplanmamıştır. Dördüncü olarak görülme sıklıkları kodların metindeki yaygınlığına ilişkin betimsel bir bilgi sunmakta olup tekinsiz etkinin şiddetini ya da okur üzerindeki etkisini göstermemektedir. Son olarak Türkçe eğitimine ilişkin çıkarımlar metin çözümlemesine dayalıdır ve öğrenci ya da öğretmenlerle yürütülen bir uygulamayla desteklenmemiştir.

Alanyazın incelendiğinde çocuk edebiyatında tekinsizlik unsuruna yönelik yapılan çalışmaların sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın çocuk edebiyatında tekinsizlik üzerine yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmadan hareketle şu önerilerde bulunulabilir:

- Tekinsizlik unsurları farklı çocuk edebiyatı türlerinde incelenebilir.
- Tekinsizlik unsurlarının farklı yaş gruplarında nasıl ve hangi oranda yer aldığına dair bir çalışma yapılabilir.

- Tekinsiz tür inceleme modeli farklı türlerde, farklı yaş gruplarına yönelik ve farklı kültürlerden çok sayıda eser üzerinde uygulanarak modelin kapsamı ve geçerliği sınanabilir.
- Aynı eserin özgün metni, Türkçe çevirisi ve film senaryosu karşılaştırmalı olarak incelenebilir.
- Benzer çalışmalarda kodlayıcılar arası uyum hesaplanarak ve uzman görüşüne başvurularak kodlama güvenilirliği güçlendirilebilir.
- Tekinsiz metinlerin ortaokul ve lise öğrencilerinin okuma motivasyonu, edebi tür farkındalığı ve duygu tanıma becerileri üzerindeki etkisini inceleyen deneysel çalışmalar ya da eylem araştırmaları yapılabilir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Aydoğan, T. (2023). Adamotu anlatılarının tarihi-coğrafi (fin) kuramıyla değerlendirilmesi. Gökçe Yükselen Peler, Saffet Alp Yılmaz (Ed.), *Uluslararası Altayistik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (s. 383-394) Bilimdili.
- Clark, R. & McDonald, K. (2010). “A constant transit of finding”: Fantasy as realisation in Pan’s Labyrinth. *Children’s Literature in Education*, 41(1), 52-63. <https://doi.org/10.1007/s10583-010-9099-7>
- Craib, I. (2011). *Psikanaliz Nedir? Psikanaliz Okulları ve Psikoterapi Üzerine Eleştirel Bir Giriş* (A. Kılıçlıoğlu, Çev.). Say.
- Del Toro, G. & Funke, C. (2024). *Pan’ın Labirenti* (A. Dağlı, Çev.). Epsilon. (Özgün eser 2019’da yayımlanmıştır)
- Elo, S. & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62(1), 107-115. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x>
- Ertem, C. (2013). Andre Gide ve Dostoyevski’de İkilik Teması Üzerine Düşünceler. *Turkish Studies*, 8(10), 281-286.
- Freud, S. (1955). *The Uncanny*. The Hogarth Press.
- Freud, S. (1999). *Sanat ve Edebiyat* (E. Kapkın ve A. Tekşen Kapkın, Çev.). Payel.
- Freud, S. (2019). *Tekinsizlik Üzerine* (H. Şahin, Çev.). Yön.

- Fordham, F. (1983). *Jung Psikolojisinin Anahtarları* (Aslan Yalçiner, Çev.). Say. Gümüşçü, A. (2011). Zehirler ve tarihte kullanımı. *Ziraat Mühendisliği*, (356), 34-39.
- InPharma Dergi. (2022). *Antik çağın esrarengiz bitkisi: Adamotu (mandrake)* [Görsel]. <https://www.inpharmadergi.com/post/antik-%C3%A7a%C4%9F-%C4%B1n-esrarengiz-bitkisi-adamotu-mandrake>
- İskender, H. (2016). Korku türünün dünya çocuk edebiyatındaki yeri ve Türk çocuk edebiyatında yaygın olmamasının nedenleri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 4(3), 295-310. <https://doi.org/10.16916/aded.44001>
- Jentsch, E. (2019). *Tekinsizliğin Psikolojisi Üzerine* (H. Şahin, Çev.). Yön.
- Jung, C.G. (2009). *Dört Arketip* (Zehra Aksu Yılmaz, Çev.). Metis.
- Jung, C.G. (2023). *The Structure and Dynamics of The Psyche*. Routledge.
- Kotecki, K. (2010). Approximating the hypertextual, replicating the metafictional: Textual and sociopolitical authority in Guillermo del Toro’s Pan’s Labyrinth. *Marvels & Tales*, 24(2), 235-254. <https://doi.org/10.1353/mat.2010.a402477>
- Kutlu, R. & Dumanlı Kadızade, E. (2025). *Tekinsiz Tür İnceleme Teorisi: Çocuk ve Gençlik Edebiyatından Seçmelerle - Hanzade Servi ve Eserleri*. Akademisyen
- Külahlıoğlu, Y. (2019). S. Freud’un tekinsizlik kavramı bağlamında sanatta mekân-nesne-korku ilişkisi (Tez no.561802) [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Lewald, H. E. (1962). The labyrinth of time and place in two stories by borges, *Hispania*, 45(4), 630-636.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.). Sage.
- Öztürk, A. (2024). Sinema ve Mitoloji İlişkisi: Pan’ın Labirenti Filmi Üzerine Bir İnceleme, *EKEV Akademi Dergisi*, 99, 1-22.
- Sever, S. (2000). Çocuk edebiyatı öğretimi nasıl olmalıdır? In S. Sever (Ed.), *II. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu: Sorunlar ve çözüm yolları* (ss. 41-56). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi ve TÖMER Dil Öğretim Merkezi.

- Sönmez, V. & Alacapınar, F. G. (2011). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Anı.
- Stevens, A. (1999) *Jung* (Ayda Çayır, Çev.). Kaknüs.
- Suner, A. (2005). *Hayalet Ev: Yeni Türk Sinemasında Aidiet, Kimlik ve Bellek*, Metis.
- Şen, E., Öbüz, E. & Karagül, S. (2026). Korku türündeki çocuk romanlarının yazınsal kurgu ve pedagojik işlev açısından incelenmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, (106), 155-176. <https://doi.org/10.17753/sosekev.1841435>
- Talianova, M. (2015). Türk ve Rus halk masallarında kadın arketipinin karşılaştırılması (Tez no.405656) [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Temizyürek, F. (2003). Türkçe öğretiminde çocuk edebiyatının önemi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (13), 161-167.
- Tokay, N. F. (2011). “Perseus” kahramanlık mitinin arketipsel sembollerle incelenmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 193-205.
- Vidler, A. (2000). *Warped Space: Art, Architecture, and Anxiety in Modern Culture*. MIT press.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin.

EXTENDED ABSTRACT

Purpose: The uncanny is a collection of elements that make the individuals uneasy, that cause the individuals to be anxious and afraid, that they cannot trust and that they think are ominous. In his 1919 essay *The Uncanny*, Freud associated the concept of the uncanny with complex and repressed forces such as sexual drives, death-related desires, and the Oedipus complex (Vidler, 2000, p. 146). Uncanny genres are fictional texts that contain these elements. Based on Freud’s concept of the uncanny, Kutlu and Dumanlı Kadızade (2025) recently proposed a new analytical model, the uncanny genre analysis theory, in their book titled “Uncanny Genre Analysis Theory: With Selections from Children’s and Youth Literature – Hanzade Servi and Her Works”. The aim of this study is to analyze the uncanny codes in the novel *Pan’s Labyrinth: The Labyrinth of the Faun* (2019), co-written by Guillermo del Toro and Cornelia Funke, through its Turkish translation *Pan’ın Labirenti* (del Toro and Funke, 2024), and to discuss what the

findings offer to Turkish language education in terms of text selection, reading instruction, literary genre awareness and emotional education.

Method: In this qualitative study, the novel was selected through criterion sampling, a type of purposive sampling, because it is rich in uncanny elements and represents dark fantasy in children’s and young adult literature. Only the written text of the novel was analyzed; the film was not used as a data source. The data were analyzed through theory-driven deductive content analysis. The codes of Kutlu and Dumanlı Kadızade’s (2025) model, grouped under two main headings (Codes of Uncanny Originating from Individuals and Codes that Make the Space Uncanny), were transformed into a coding frame. Events and scenes were used as units of analysis, and a single scene could be coded under more than one code. The novel was coded independently by the two researchers, and discrepancies were resolved through discussion and consensus.

Findings: In Pan’s Labyrinth, several uncanny codes related to characters are present. These include the repetition phenomenon, the duality/doubling motif, the castration complex, uncertainty in characters, omnipotence of thoughts attributed to characters, the distinction between the animate and the inanimate, and the belief in death. However, the dream phenomenon was not observed in the novel. These codes were identified 14 times in total.

In Pan’s Labyrinth, several codes that render the space uncanny have been identified. Regarding the code of silence, darkness, and desolation, examples include the darkness of the stairs, the interior of the tree being dark, and the desolation of an abandoned place. Under the code of repulsiveness and the smell of mold, the Faun is described as smelling like mold, and the toad vomiting its stomach evokes disgust. The entrapment and labyrinthine structure code is represented by a narrowing passage, a tight crevice, and the presence of a labyrinth. For the spatial ambiguity code, the whispering trees raise the question of whether they are real or a product of Ofelia's imagination. The code of omnipotence of thoughts attributed to space appears in elements like stairs with small altars and a door whose destination is unknown. The code involving the distinction between the animate and the inanimate and belief in death is observed in the reanimation of the Pale Man and the death of Carmen. Lastly, the womb fantasy code is illustrated through narrow doors and passages leading from seemingly safe spaces to unknown ones. It has been determined that all of the uncanny spatial codes are present in the novel, with a total of 18 codings.

Conclusion and Discussion: As a result of the analysis, a total of 32 codings creating an uncanny effect and one coding weakening the uncanny effect were identified. The most frequent codes were the distinction between the animate and

the inanimate and belief in death ($f=5$) and silence, darkness and desolation ($f=5$), followed by entrapment and labyrinth ($f=4$). Therefore, it can be said that the novel largely carries the features of the uncanny genre as defined in the model. It is also evident that the authors reinforce the uncanny elements by combining character and spatial codes within the same scenes. These reinforced elements intensify and sustain the reader's sense of unease, making the uncanny effect pervasive and continuous throughout the work. These findings are consistent with studies that read Pan's Labyrinth as a dark fairy tale in which fantasy is intertwined with war, oppression and political history (Clark and McDonald, 2010; Kotecki, 2010), while this study differs from them by offering a code-based, page-level analysis of the novel. However, identifying the codes in a single work should not be interpreted as evidence of the model's validity. For Turkish language education, the model may guide teachers in selecting texts, designing close-reading activities, raising genre awareness and discussing emotions such as fear and anxiety in a safe classroom setting. The study is limited to a single novel, its Turkish translation and researcher-based interpretation; inter-coder agreement was not calculated, and the pedagogical implications were not tested with students.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek/Finansman Bilgileri

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Yapay Zekâ Kullanımı Bildirimi

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir yapay zekâ aracından faydalanılmamıştır.